

José Javier
Navarro
Pérez José
Vicente Pérez¹

Estratègies d'Inserció Sociolaboral amb adolescents institucionalitzats.

El cas de "la Colonia San Vicente Ferrer"²

Resum

L'orientació cap a un model d'intervenció social sense precarietat, amb més i millors possibilitats per als adolescents institucionalitzats exigeix de la incorporació de processos reivindicatius que provoquin noves regulacions i canvis profunds en l'articulació dels plans i estructures sociolaborals. En el nostre cas, el desenvolupament de pràctiques integradores amb adolescents sotmesos a mesures judicials d'internament, es fa més complex, no només pels components de les mesures, sinó també per les escasses oportunitats especialitzades que el medi laboral promou i els condicionants circumstancials que configuren les rutines dels joves: medi natural, tipus de recursos, limitacions legals, patrons culturals, responsabilitat, estils de socialització ... etc

Paraules clau

Exclusió, Especialització laboral, Inserció social, Justícia juvenil, Ocupació, Oportunitats, Orientació socioeducativa

Estrategias de Inserción Sociolaboral con adolescentes institucionalizados.

El caso de "la Colonia San Vicente Ferrer"

La orientación hacia un modelo de intervención social sin precariedad, con mayores y mejores posibilidades para los adolescentes institucionalizados exige de la incorporación de procesos reivindicativos que provoquen nuevas regulaciones y cambios profundos en la articulación de los planes y estructuras sociolaborales. En nuestro caso, el desarrollo de prácticas integradoras con adolescentes sometidos a medidas judiciales de internamiento, se hace más complejo, no solo por los componentes de las medidas, sino también por las escasas oportunidades especializadas que el medio laboral promueve y los condicionantes circunstanciales que configuran las rutinas de los jóvenes: medio natural, tipo de recursos, limitaciones legales, características, patrones culturales, responsabilidad, estilos de socialización... etc.

Palabras clave

Empleo, Exclusión, Especialización laboral, Inserción social, Justicia juvenil, Oportunidades, Orientación socioeducativa

Job placement programme strategies with institutionalised adolescents.

The case of the "Colonia San Vicente Ferrer"

The approach towards a non-deprived social intervention model, with more and better chances for institutionalised adolescents requires new demanding processes with new regulations and deep changes in planning making and in implementation of socio-labour structures. In this case, the development of integrative practices with teenagers legally confined in a penal institution becomes more complex due to three reasons: the components of those measures, the very few specific opportunities that the labour market offers and all conditions which are part of the teenagers routines: environment, type of resources, legal limits, features, cultural patterns, responsibilities, socialization styles, and so on.

Key words

Employment, Exclusion, Facing socio, Juvenile Justice, Labor specialization, Opportunities, Social integration

Autors: José Javier Navarro Pérez, José Vicente Pérez

Títol: Estratègies d'Inserció Sociolaboral amb adolescents institucionalitzats. El cas de "la Colonia San Vicente Ferrer"

Referència: Educació Social, núm. 48, p119 p134.

Adreça professional: José Javier Navarro - jjnavper@uv.es
José Vicente Pérez - jvperez@uv.es

▲ Punt de partida

L'educació i l'ocupació són drets inexcusables. Aquestes dues dimensions de la realitat, resulten indissolubles, i encara més en la nostra actual societat del coneixement tecnològic. És clar que l'educació en el seu sentit més general, i la formació de manera específica, es converteixen en agents facilitadors d'una inserció laboral de qualitat, desenvolupant competències, actituds i aptituds eficaços.

Atesa la complexitat del mercat laboral i les dificultats que troben els joves en la recerca de feina, es fan necessàries accions conjuntes basades en models pedagògic - educatius amb projecció social.

En el moment que prenem contacte amb l'àrea d'interès professional, que implica la formació i la qualificació professional, s'evidencien escassos punts de trobada, aquest tipus d'intercanvis són necessaris per oferir solucions i noves directrius en un dels principals problemes que existeixen en l'actualitat per accedir a un lloc de treball: la manca de formació prèvia, les actuals dificultats del mercat, la nímia transversalitat de l'oferta o la inadequació dels perfils professionals dels demandants amb les ofertes existents.

Una aproximació a la realitat que ens ocupa

Abans de qualsevol aproximació prèvia, hauríem d'analitzar detingudament les característiques de les persones desocupades, les quals es corresponen amb les següents particularitats (Gentile, 2005)³:

- Respecte de l'edat, cada vegada condiona en major mesura la desocupació juvenil. En aquests moments, atenent a dades proporcionades per l'OIT⁴, Espanya es troba al capdavant de la llista a escala mundial amb un 43,5% d'atur en edats compreses entre els setze i vint-i-cinc anys. Són xifres que baten rècords històrics; superiors a les observades en els aturats d'edat adulta, assemblant-se les dades, en el segment superior als 45 anys, amb els qui redunden dificultats greus per accedir al mercat de treball. A més l'estructura conjuntural actual de crisi absoluta, genera nous illots de risc, en què la nostra població base, com dicten les xifres, forma la franja principal i més nombrosa de la piràmide.
- Els problemes d'accessibilitat, socials i familiars de determinats col·lectius amb especials dificultats d'accés al mercat de treball, fan necessària la dinamització dels dispositius d'ocupació. Aquesta amalgama de complexitats obstrueix l'accés a un lloc de treball condicionat per la precarietat de l'ocupació juvenil i per les pròpies dinàmiques de risc que condicionen les rutines dels adolescents.

- Una altra situació d'especial precarietat, els col·lectius amb característiques especials, com els discapacitats, amb percentatges d'atur molt superiors als de la resta de la població (Pérez Cosín, 2001)⁵.
- La segmentació del mercat de treball. En ell, els col·lectius amb menys oportunitats necessiten d'informació transparent i ajustada a les seves necessitats. La dificultat rau en la mala planificació, que provoca greus desajustos recíprocs entre oferta i demanda.
- Una altra característica, és la presència creixent i l'evolució cultural de diferents col·lectius (assenyalats anteriorment) o minories ètniques -vegeu gitanos-(Gutiérrez, 2008)⁶. Totes aquestes característiques, a més de les transicions antropològiques, variacions sociodemogràfiques i el canvi en l'estructura de la família nuclear que la realitat social ens ofereix permanentment.

Hem de tenir en compte, l'impacte social més important dels últims anys; ens referim al fenomen migratori, que aporta elevada mà d'obra, la qual no pot ser assumida en la seva totalitat de manera immediata a causa de les característiques de l'ocupació pròpia de les societats postindustrials, que es produeix cada cop més, en el sector serveis i, per tant, requereix d'una sèrie de condicions específiques al voltant del lloc de treball, com són el coneixement de la llengua pròpia del país i el domini d'una sèrie d'habilitats socials mínimes i altres estratègies que requereixen adaptació tant cultural com d'estil de vida. A més d'això, i pel que correspon al nostre perfil de treball amb joves, expressar aquest desig mitificat pels joves estrangers no acompanyats (MENAS) pel que fa al treball occidental com el "*somni europeu*" que es trunca amb la difícil regularització i la parsimoniosa burocràcia del sistema, que no fa més que desesperar els joves i, a vegades, disparar les seves conductes.

Totes aquestes circumstàncies s'han de valorar com a elements d'impacte sobre els processos d'inserció dirigits als col·lectius amb especials dificultats d'integració social i laboral, majoritàriament usuaris de Serveis Socials, joves absentistes la trajectòria dels quals es troba marcada pels desencontres amb la formació reglada i les limitades capacitats, joves que entren en la roda de la reeducació seguint la lògica del desemparament i l'escassetat de possibilitats. . . .

Els elements del context en clau d'acció comunitària

El procés de creació i posada en funcionament d'un programa d'inserció amb adolescents privats de llibertat, compleix les característiques d'una intervenció en contacte obvi amb la comunitat, on destaca com a eix fonamental, d'una banda l'especificitat dels recursos formatius atès el perfil de la població objecte d'intervenció i per l'altra el territori social, sent aquest factor el que assumeix les incidències i les característiques pròpies que han de delimitar en el

Tot espai social es mou, es transforma o es classifica, a partir dels processos de participació col·lectiva que es desenvolupen al seu si

pla social. Per a la intervenció comunitària resulta primordial conjugar sobre els espais formatius i el territori definit, la combinació dels recursos humans i materials, ja que tot espai social es mou, es transforma o es classifica, a partir dels processos de participació col·lectiva que es desenvolupen al seu si.

A mesura que avança el procés i es detecten les dificultats, en sessions de treball, s'analitzen els potencials obstacles amb la finalitat de buscar solucions realistes i factibles. Per això utilitzem la tècnica de la matriu DAFO com a instrument, que ofereix la possibilitat de diagnosticar la realitat, per prioritzar les accions de la nostra intervenció social.

De manera gràfica i visual, mostrem els resultats del diagnòstic realitzat

Matriu Dafo (Debitatats, Amenaces, Fortaleses, Oportunitats)	
Positiu (Factors d'èxit)	Negatiu (Factors de Risc)
<p style="text-align: center;">Fortaleses</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> Programa d'intervenció consolidat. • Possibilitat de seguiment. • Condicionament de la mesura judicial. • Fidelitat dels usuaris. • Adaptació del programa a les necessitats dels menors. • Atenció individualitzada. • Contacte amb el seu entorn immediat: família i comunitat. • Suport dels grups educatius de referència. • Qualitat dels professionals que desenvolupen els continguts del programa. • Tracte proper i afectiu amb els xicots • Coordinació amb els recursos i Equips de Medi Obert. • Connexió amb els Serveis Socials de zona. • Finançament. • Recursos materials. • Disponibilitat de recursos i empreses 	<p style="text-align: center;">Debitatats</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Mantenir motivació entre els adolescents i continuïtat en els programes. • Accessibilitat. • Escassa formació prèvia. • Condicionament de mesura judicial. • Absència d'hàbits. • No documentació reglada (estrangers). • Conductes dels adolescents. • Reduïda formació formal..
<p style="text-align: center;">Oportunitats</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Formació per a l'ocupació amb suport de joves procedents d'entorns de risc. • Inclusió en l'àmbit de la normalització. • Integració en l'àmbit laboral. • Nous cercles de relació potencials. • El creixent interès dels adolescents. • El creixent interès per part de les famílies. • Suport d'estudiants de pràctiques de Treball Social i Educació Social.. 	<p style="text-align: center;">Amenaces</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Desmotivació i falta d'interès. • Condicionament de la mesura judicial. • Etiquetatge previ i complexes possibilitats de normalització. • Condicionament d'internament i la mesura judicial. • Reduïda oferta formativa. • Llocs de treball amb qualificació professional i perfil professional • Garanties de continuïtat.

De l'anterior matriu, destaquen els factors interns reeixits (fortaleses) i la dificultat que suposa superar tots els obstacles que suposen els factors externs (amenaces), de manera que s'aprofitaran les fortaleses per facilitar la superació d'aquests factors de risc com a elements propis de les dinàmiques formatives que es pretenen desenvolupar.

Particularitats del Centre i perfils d'adolescents

La *Colonia San Vicente Ferrer* es dedica en els seus gairebé noranta anys d'història a l'atenció d'adolescents d'ambdós sexes, d'edats compreses entre els 14 i els 20 anys. Tots ells, objecte de mesures judicials d'internament dictades pels jutjats de menors corresponents. La institució dona prioritat a l'àrea educativa-pedagògica basada en la projecció social a tall de naturalització d'espais com a mecanisme clau que ha de condicionar la promoció social dels adolescents. Les característiques dels interns que passen pel centre conjuguen tant els clàssics paràmetres de marginació i exclusió social, com la representació de nous perfils, és a dir, procedents de famílies de classe majoritàriament obrera-mitja-amb dificultats de relació i socialització familiar, que al seu torn pertorben altres esferes del seu desenvolupament i que es troben pròxims a la "*versatilitat delictiva*"⁷⁷ però sense arribar a estar-hi plenament inserits.

Som coneixedors que aquestes pàgines remen *contra corrent* en l'actual línia de punició establerta per les polítiques criminals executades en els països desenvolupats, durant aquest primer tram de Segle XXI (García *et al*, 2009)⁸.. La seguretat és un concepte que travessa les institucions de reforma, quan realment l'eix transversal hauria de ser l'educació o la socialització, però bé, potser aquest sigui argument diferent i necessitat de reflexió en un altre moment. Aquests, són temps de populisme punitiu, i tot allò que "*faci olor*" a inclusió des de les institucions tancades es converteix en una autèntica odissea. Esperem que els temps canviïn les mentalitats i que els mitjans de comunicació formin opinió pública, contrastin fets veritables i deixin de banda la manipulació que enforteix la criminalització de les polítiques socials d'acció recuperadora i transformadora.

Els perfils d'adolescents que participen en el programa d'inserció responen majoritàriament a joves d'ambdós sexes d'entre 16 i 19 anys, rebutjats del sistema educatiu formal, cercadors d'una primera feina, amb dificultats de socialització, i àmplia trajectòria marcada pel fracàs transversal, procedents d'entorns residencials conflictius sobre els quals exerceixen lideratge negatiu, i ambients familiars majoritàriament inestables amb escasses capacitats per assumir reptes de tipus normalitzat.

Després del procés i l'experiència viscuda, que ha suposat desenvolupar diferents processos, hem tingut ocasió de formar i inserir a més de 153 adolescents - treballadors des de 2001

Desenvolupament de procés (Integració teoria-pràctica)

Pel que fa al desenvolupament concret del programa d'inserció laboral, aquest ha d'afavorir la comprensió de la metodologia que hem anat desenvolupant, al fil del sistema pedagògic i educatiu basat en el model d'acompanyament processal que il·lustra la pedagogia amigoniana⁹ (Vives, 2003), i en el qual imitant l'experiència educativa, diferenciarem tres etapes en el procés de formació i integració sociolaboral.

En l'*etapa d'inici*, és on es realitza una preselecció dels candidats objecte d'intervenció formativa, plantejant-se les bases per a la participació en el programa. Prioritàriament els criteris bàsics seran:

- Superar els 16 anys
- No tenir possibilitats reals i efectives per accedir al títol de Graduat en ESO
- Romandre ingressat al centre per període superior a tres mesos, previ a l'inici del programa d'inserció.
- Haver disposat de sortides de cap de setmana responnent a les exigències dels permisos de manera autònoma.
- Disposar d'una mesura judicial que permeti articular el projecte amb garanties i llibertats.
- Selecció consensuada dels adolescents amb els seus educadors de referència i comptant amb l'aprovació de la direcció del centre.

Els principals handicaps que caracteritzen la quotidianitat dels adolescents internats són

- *Hàbits*. Generalment la majoria tenen molta il·lusió per accedir al mercat de treball però poca constància i valoració de l'esforç en la tasca, proporcionant un pobre *feed-back* entre les seves capacitats i potencialitats.
- *L'ansietat*, el nerviosisme i la inexperiència de l'edat, les emocions condicionen l'activitat formativa i de recerca de feina: baixa tolerància a l'estrès, i a la frustració, desconeixement, inseguretat en espais estructurats
- *El clima familiar*, les relacions familiars solen ser brou de cultiu d'instabilitat: deficient comunicació, desequilibri en la distribució de responsabilitats i tasques domèstiques, això redueix les iniciatives personals incrementant altres factors que condueixen al fracàs en la recerca d'ocupació. En aquest sentit, considerem que és una àrea bàsica d'implicació en el projecte, la família s'ha de fer partícip dels esdeveniments que implica el procés de formació i integració laboral de tots els seus membres.
- Potser la més significativa, sigui la *motivació* i la *constància* en el repte.

Treballats aquests dèficits, elaborem l'avaluació inicial, desenvolupada a través de metodologia grupal en la qual es pretén conèixer la resposta de cada subjecte a la situació d'atur. Per això, comptem amb l'elaboració d'un programa (*Taller Formatiu - Laboral*) que a escala grupal produeix no només l'aprenentatge de continguts que posteriorment s'elaboraran a peu de carrer sinó que treballa actituds i aptituds que possibiliten l'evolució.

Un cop finalitzada aquesta etapa, comencem la recerca de recursos, en què es desenvolupen activitats pràctiques, reals i es realitzaran els processos necessaris per ajustar els continguts del programa a la implementació de l'adquirit. Entre una i una altra etapa, es realitza un ràpid trànsit, perquè la motivació de l'adolescent segueixi intacta (sabem que aquests nois a penes toleren la frustració)¹⁰ i la demora entre aquesta etapa i l'anterior pot originar *caigudes anímiques*.

Un cop hem assolit el recurs (*sigui laboral o formatiu*) verifiquem el *seguiment de la seva formació*, a través de dos nivells:

1. Les habilitats personals, que consisteix en l'explotació dels coneixements adquirits en les sessions grupals.

Les accions d'intervenció personal s'orienten al voltant dels següents objectius

- Potenciar l'autoconeixement, en el reconeixement de la possibilitat d'èxit s'ha d'avaluar simultàniament al fracàs.
 - Facilitar i millorar la comunicació interpersonal i les habilitats socials. Això es desenvolupa en coordinació amb els grups educatius, durant el *continuum* del procés d'internament.
2. Reorientar les circumstàncies familiars que influeixen negativament en l'accés a la formació/ocupació, ajudant en la satisfacció de les necessitats socials bàsiques. Potenciant l'organització intragrup, la implicació dels membres en les tasques quotidianes.

Finalment, en aquesta fase es prepara l'adolescent, perquè prengui consciència de com comportar-se en el lloc de treball, i de diferenciar espais atenent la responsabilitat d'aquesta nova funció social (treballador), oblidant la passada i, per a molts, negativa etapa d'alumne. Així mateix, s'introdueixen nous conceptes relacionats amb els drets i deures dels treballadors.

L'última etapa del procés, és la del *seguiment de la inserció laboral*, que la incloem com una baula més de tot el procés. És important apropar-se a l'empresa amb el cap ben alt, sabent l'excel·lent matèria primera que disposem i oferint joves preparats, amb possibilitat de realitzar supervisió externa i gratuïta. No totes les empreses gaudeixen d'aquestes possibilitats i per això és necessari fer entendre a l'empresari que els adolescents van al mercat de treball, preparats. És natural durant aquesta etapa la realització d'allò que anomenem *tutories* tant amb el mateix adolescent com amb l'empresari, a

tall d'informals dinars en què avaluar els èxits o frustracions que va generant l'adolescent en el seu procés d'integració. Aquest ha de percebre cert grau de control, perquè gradualment vagi conquistant la seva pròpia autonomia i responsabilitat en la tasca.

L'última fase de seguiment de la inserció laboral serà la que acompanyi simultàniament al període de llibertat vigilada.

Anàlisi de resultats

L'índex d'inserció laboral dels nois i noies, s'ha realitzat sobre la base del nombre total d'insercions realitzades (153) partit per la ràtio absolut de menors ingressats que van complir setze anys durant el seu internament o que en el moment del seu ingrés ja els tenien (464) i que van passar pel centre des de l'any 2001, quan va entrar en vigor la LORPM 5 / 2000¹¹.

Atès el perfil específic de població sobre la qual es projecta el programa, es fa necessari considerar els següents aspectes:

- Tipus de mesura. Les mesures en règim tancat condicionen el procés, ja que impedeixen la integració sociolaboral del menor d'edat, condicionada per la legislació vigent. És cert que hi ha de significar-hi una aclaparadora minoria, si bé és important reflectir aquesta dada a tall d'èxit.
- Els condicionants de la mesura judicial, al rol de la mesura cautelar i posterior transformació ferma, la participació en nous fets durant l'internament, els retorns de cap de setmana, consums de tòxics i recaigudes, dificultats familiars annexes al procés de judicialització-responsabilitats civils - ... etc.
- El desajust entre les expectatives familiars i les potencialitats reals de l'adolescent per adaptar-se al mercat laboral. És important destacar aquesta dada, ja que en molts casos majoritàriament d'estrangers menors no acompanyats, el fet de romandre en un centre és per als familiars residents en països d'origen sinònim d'èxit (Ramírez i Jiménez, 2005)¹²), obviant aquests les capacitats del menor i els perjudicis tant legals com personals -*vida de carrer*- i altres limitacions que condicionen la inserció.
- El tipus de recurs. És de vital importància reconèixer i desxifrar la desviació social prèvia a l'internament soferta per l'adolescent. Els internats es troben en centre, en compliment d'una resolució judicial que els aparta temporalment d'un contacte social normalitzat, per això és important considerar aquest argument a l'efecte d'encaixar adequadament el tipus de recurs formatiu - laboral a les característiques del menor, per evitar fracassos innecessaris.
- conflicte d'interessos. La LORPM 5 / 2000 en el seu art. 55.2 refereix, *“la vida al centre ha de prendre com a referència la vida en llibertat,*

reduint al màxim els efectes negatius que l'internament pugui representar per al menor o per a la seva família, afavorint els vincles socials, el contacte amb els familiars i cercles pròxims, i la col·laboració i participació de les entitats públiques i privades en el procés d'integració social, especialment de les més pròximes geogràficament i culturalment". És important analitzar això últim, relatiu a la proximitat del seu entorn natural. En aquest sentit quan els adolescents ingressen al centre, ho fan perquè el seu ambient de referència condiciona el seu procés de construcció personal. La política dels centres relativa al fet que l'adolescent torni al seu context, es converteix en factor compromès atesos els condicionants existents (etiquetatge, pressió de grup, lideratge negatiu, representacions simbòliques, circumstàncies de risc ... etc).

- Les actituds laborals mitificades pels adolescents durant l'acció formativa i que perjudiquen el posterior procés d'integració, atesos els desajustos entre la realitat del menor i allò que d'ell s'espera en la seva adaptació al món laboral.
- L'absència d'hàbits pre/pro laborals i aptituds per poder ajustar el lloc de treball a les seves capacitats.
- El període de recessió i crisi que ve desenvolupant en els últims anys i que afecta en major mesura joves desocupats, sense especialització, en situació vulnerable i procedents d'ambients sociofamiliars inestables, que representen majoritàriament aquest estudi.

La presentació es realitza en forma de taules acompanyades de gràfics representatius. Vegem:

Taula 1 Distribució de la inserció laboral per especialitats.

Taula 2 Distribució del nombre d'insercions realitzades en funció de l'any d'internament.

Taula 3 Procedència.

Taula 4 Continuitat de l'activitat formativa posterior a l'internament judicial.

L'índex global d'inserció laboral dels projectes, abans de finalitzar se situa, en tots ells, en números absoluts en 153 insercions, que traduït a percentatges suposa un 32,9%.

A continuació presentarem un exemple dels resultats comentats, que corresponen a les principals accions desenvolupades per tal d'establir criteris i conclusions de continuïtat.

A la Taula 1, podem observar la inserció laboral dels adolescents ingressats per especialitats, destacant la inserció en treballs de construcció i fusteria metàl·lica, fonamentat en la situació que presentava el mercat de treball en el sector de la construcció i els seus derivats. Fet significatiu, és que l'experiència professional prèvia, a partir de recursos de formació especialitzats (escoles taller, centres de dia i Inserció Laboral ...) és factor determinant

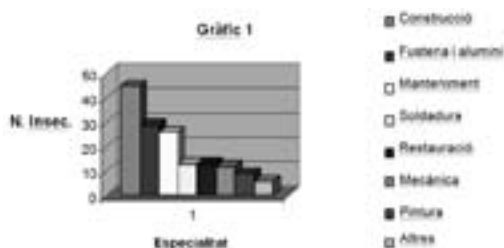
que condiona en gran manera l'especialització i qualificació professional de l'adolescent treballador.

Taula 1 Distribució de la inserció laboral per N especialitats. N=8

Especialitat	Absoluts	%
Construcció	45	32
Fusteria fusta i alumini	29	18
Manteniment	26	16
Soldadura	13	9,5
Cuina i Restauració	13	9,5
Mecànica	12	7
Pintura	9	5
Altres	6	3
TOTAL	153	100%

Font: Memòria Colonia San Vicente Ferrer. Conselleria Justícia i AA. PP. Generalitat Valenciana.

Elaboració: José Javier Navarro Pérez

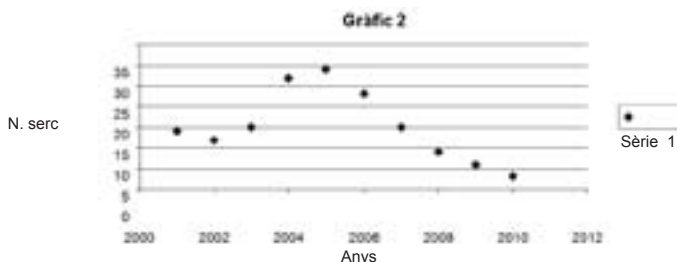
A la Taula 2 analitzem el nombre d'insercions realitzades per anys. És interessant observar la proporció diferenciada entre el període de bonança econòmica i l'actual de crisi. Veiem com aquesta última afecta els joves sense especialització i en situació de vulnerabilitat social.

Taula 2 Insercions produïdes per any.

Any	Insercions
2001	14
2002	12
2003	15
2004	27
2005	29
2006	23
2007	15
2008	9
2009	6
2010	3
TOTAL	153

Font: Memòries Anuals. Colonia "San Vicente Ferrer".

Elaboració: José Javier Navarro Pérez i Mª Amparo Margarit Ferri. (Treballadors Socials. Colonia San Vicente Ferrer)

Seguidament a la Taula 3, se'ns indica l'origen dels menors que són objecte d'inserció sociolaboral. Destaquem en el cas dels menors estrangers l'important paper desenvolupat per les escoles taller (Moriel, 2003)¹³, a tall de protocol de regularització. En aquests moments la situació s'ha vist modificada¹⁴ atesos els nous requeriments impulsats des de les administracions autonòmiques públiques en aquesta matèria, que condicionen l'accés a la formació del menor estranger sense permís de treball. És interessant rescatar la reflexió en aquesta matèria, atès que els menors estrangers d'una banda poden estar inscrits en les agències públiques d'ocupació, però no obstant això es dona la paradoxa que no poden accedir a la formació especialitzada que desenvolupen aquests serveis de formació sobre la base d'Escoles Taller. És a dir en períodes de bonança econòmica, que aquests serveis requerien de població per completar les llistes de formació, s'*utilitzava* el menor estranger sense acreditació laboral però un cop arribat el període de crisi, *-com veiem-* s'ha obstaculitzat tota possibilitat de regularització a través d'aquesta via.

Taula 3 Procedència dels menors inserits laboralment

Lloc	Absoluts	%
ComunitatValenciana	85	55%
Resta d'Espanya	6	4%
Marroc	29	19%
Algèria	14	9%
Àfrica Sudsahariana	12	8%
Altres	7	5%
TOTAL	153	100%

Font: Memoria Colonia san Vicente Ferrer.

Elaboració: José Javier Navarro Pérez i Mª Amparo Margarit Ferri (Treballadors Socials).

A tall de resum, la Taula 4 i 4bis destaquen la continuïtat que es dona al programa d'inserció laboral una vegada que el període d'internament conclou, és cert que un important condicionant per als adolescents serà com mantenir actiu el seu procés formatiu, articulat aquest des de les particularitats que ofereix el seu entorn de residència i familiar (llunyania, transport, horaris, motivació, necessitat...). En alguns casos la motivació del centre i els hàbits horaris deixen de ser factors primordials, ocupant aquests espais altres activitats anàrquiques que deslliguen l'adolescent de la seva activitat normativa. Així mateix, que la família d'origen tingui adquirits els hàbits d'integració

Hem de considerar com a element “boicot” de l’acció educativa, l’actual política de prestacions assistencialistes

laboral, col·laborarà en mantenir el menor ocupat després l’internament. Hem de considerar com a element “boicot” de l’acció educativa, l’actual política de prestacions assistencialistes (*vegeu*, alliberat de presó¹⁵) que en comptes de canalitzar noves accions formatives, provoquen que el menor canviï el seu estat i actitud motivadora envers ocupació pel sedentarisme derivat de la prestació.

Taula 4 Abandó/Manteniment de l’activitat formativa després de finalitzar el període d’internament.

Manteniment Activitat	Absoluts	%
Manteniment de l’activitat durant el mes posterior a la finalització de la mesura	132	86%
Abandó durant el procés d’internament judicial.	21	14%
TOTAL	153	100%

Font: Memòria Colonia San Vicente Ferrer.

Elaboració: José Javier Navarro Pérez i Mª Amparo Margarit Ferri (Treballadors Socials).

Taula 4 bis. Manteniment de l’activitat en el temps.

Manteniment Activitat	Absoluts	%
Manteniment als nou mesos	86	65%
Manteniment als quinze mesos	46	35%
TOTAL	132	100%

Conclusions

L’arribada d’aquests nois i noies al mercat laboral és induïda més per un abandonament precoç de l’escolaritat que per una culminació d’un itinerari que els hagi permès desenvolupar plenament tots els passos previs

En primer lloc, seria convenient assenyalar pel que fa a la política social europea que, durant les últimes dècades, els Estats de la Unió han previst integrar les poblacions en situació de risc d’exclusió social per mitjà de mesures innovadores. Des d’aquest punt de vista, les iniciatives del *Fons Social Europeu* van ser un dels primers cursos oberts. Els projectes que inicialment eren subvencionats de forma experimental, passaven, un cop comprovada la seva eficàcia a formar part de les pautes a aplicar pels col·lectius amb més necessitat, entre els quals es van trobar els joves aturats sense especialització.

L’arribada d’aquests nois i noies al mercat laboral és induïda més per un abandonament precoç de l’escolaritat que per una culminació d’un itinerari que els hagi permès desenvolupar plenament tots els passos previs. Això presenta llums i ombres, i entre les pitjors la baixa qualificació de l’ocupació, sense cap tipus d’especialització i amb una consideració social gairebé nul.

Per al *Programa de Formació Laboral* realitzat des de la Colònia Sant Vicent Ferrer, la inserció en el mercat de treball d’aquests adolescents és la forma d’avaluar la seva eficàcia. Si bé és cert que la meta final és la inserció

social, atès que van ingressar al centre a causa de problemàtiques socials, que l'accessibilitat laboral ajuda a minimitzar. És important valorar el procés d'aprenentatge previ, ja que si ha estat encertat, hi haurà possibilitats que l'adolescent aconseguixi mantenir els nivells de motivació per l'ocupació i serveixi d'esperó per perseverar en la tasca, mentre que si no ha estat així, hi haurà de revisar el treball fins a aquest moment i plantejar noves alternatives i costos. Un altre element important ha de ser el manteniment de l'activitat durant el període posterior a l'internament. Hem d'indicar que estem en xifres positives (*65% als nou mesos, però només un 35% als quinze mesos, per exemple, tenint en compte que les Escoles Taller tenen una durada de vint mesos, estem obligats a revisar aquestes accions*).

La solució sembla passar per minimitzar els desajustos entre allò que l'empresari valora i les mancances (suma entre debilitats i amenaces) dels adolescents, però sense establir la inserció com un objectiu únic i final, sinó com un pas més sotmès a observació i anàlisi. En el qual s'han d'exercir noves tasques com el control sobre els hàbits, les relacions amb els companys de treball i caps, les seves responsabilitats econòmiques sobre la despesa-estalvi, els seus nous espais de relació o les seves activitats paral·leles d'oci.

Hem vist reflectit en les dades gràfiques que el tipus d'empreses en les quals principalment s'insereixen els joves es troben vinculades d'una o altra manera al sector de la construcció. Potser aquest sigui un sector que aculli de bon grat adolescents procedents de col·lectius en risc, atenen les principals tasques que demana l'activitat: treballar al carrer, en contacte amb altres persones o professionals, qüestions aquestes dinàmiques i motivadores que així mateix requereixen certa autonomia i els beneficis econòmics (durant aquesta dècada) han estat elevats. Serveixi com a exemple la cita següent: *“Hi va haver un temps en què alguns adolescents internats a La Colonia San Vicente Ferrer eren empleats en activitats empresarials que no requerien qualificació prèvia i tenien una nòmina més elevada que la dels seus propis educadors”* (fruit de la pròpia praxi professional).

Els resultats obtinguts exposen la complexitat dels dispositius que incideixen en la qualitat de la inserció laboral. En termes particulars, es detecten clares diferències en l'accés dels adolescents estrangers tant acompanyats com no acompanyats -MENAS-, pel que fa als adolescents que gaudeixen de documentació acreditativa per accedir al mercat de treball de manera reglada. És interessant rescatar el concepte regularització, tot i els múltiples convenis internacionals que versen sobre els drets de la infància, segellats per països desenvolupats de l'hemisferi Nord i les restriccions que hem volgut posar de manifest en aquest moment.

En qualsevol cas, el nivell educatiu apareix com un factor clau en el procés d'inserció, donades les disfuncions prèvies que es van produir en els processos de socialització secundària i terciària, i que en certa mesura han anat configurant les mancances dels adolescents.

El nivell educatiu apareix com un factor clau en el procés d'inserció

En definitiva, els resultats presentats desxifren que aquells joves que aconsegueixen aprofitar l'oportunitat estan més integrats, actius pel que fa a l'ocupació, amb major nivell educatiu i maduratiu, amb especials motivacions i suports, que mantenen un altre tipus de contactes amb entitats reglats de la societat paral·lela a l'escola o al món laboral. Així mateix, les responsabilitats familiars (Maruani, Rogerat i Torns, 2000)¹ en context d'exclusió, ens referim a nois i noies amb càrregues familiars (pares o mares adolescents), constitueixen una limitació addicional per al desenvolupament de competències i per a la inclusió socioocupacional. Això configura, sens dubte, un aspecte fonamental que el disseny de polítiques públiques hauria d'incorporar. És per això, que es fa ineludible la participació dels agents socials i econòmics del territori amb capacitat de generar o mobilitzar ocupació atenent criteris de dificultat.

L'orientació cap a un model sense precarietat, amb més i millors possibilitats exigeix l'aspecte reivindicatiu amb la introducció de canvis, en els plans i estructures sociolaborals. La protecció de les polítiques socials articulades a través dels sistemes de benestar occidentals, han d'exigir el compliment dels tractats internacionals i la provisió de qualitat als seus ciutadans, en el nostre cas els adolescents en situació de risc.

José Javier Navarro Pérez
Diplomat en Treball Social. Llicenciat en Criminologia
Professor Associat Dpt. Treball Social i Serveis Socials
Facultat de Ciències Socials
Universitat de València

José Vicente Pérez Cosín
Diplomat en Treball Social. Llicenciat i Doctor en Sociologia
Professor Titular d'Escola Universitària
Dpt. Treball Social i Serveis Socials
Facultat de Ciències Socials
Universitat de València

Bibliografia

- García, M.; Botella, J; Rebollo, R.; Baucells, J.; Peres-Neto, L.** (2009), *Malas Noticias. Medios de Comunicación, Política Criminal y Garantías Penales en España*. Tirant Lo Blanch. Valencia.
- Gutiérrez, M.** (2008), *Estilos de vida de la comunidad gitana. Alimentación, actividad física, seguridad en la carretera y en el hogar*. Fundación Secretariado Gitano. Ministerio de Salud y Consumo. Madrid.
- Gentile, A.** (2005), *Trayectorias de vulnerabilidad social*. Unidad de Políticas Comparadas – CSIC. Barcelona.
- Maruani, M.; Rogerat, CH.; Torns, T.** (2000), *Las nuevas fronteras de la desigualdad. Hombres y mujeres en el mercado de trabajo*. Icaria. Barcelona.

Moriel Fernández, A. (2003), “Jóvenes sin frontera. Intercambio internacional”. III Congreso Escuelas Taller, Casa de Oficios y Taller de Empleo de la Comunidad Valenciana. Castellón. Pp. 2-17.

Ramírez Fernández, A.; Jiménez Álvarez, M. (Coord.) (2005), *Las otras migraciones: la emigración de menores marroquíes no acompañados a España*. Akal. Madrid.

Pérez Cosin, J. V. (2001), “Desarrollo local e inserción social”, Pp. 75-96, a Bueno Abad, J. R., *Programas de inserción y exclusión social. Análisis comparado España/ Francia/ Portugal*. Repto Expres, S.L. Valencia.

Vives Aguilera, J. A. (2003), *Manual de Historia de la Congregación. Terciarios Capuchinos (1989 – 2002)*. Martin Impresores. Valencia.

Textos jurídics – administratius

LORPM 5/2000 de 12 de Enero, reguladora de la Responsabilidad Penal de los Menores.

Real Decreto 625/1985, de 2 de abril, por el que se desarrolla la ley 31/1984, de 2 de Agosto, de protección por desempleo. Modificado por el RD 43/1996 de 19 de Enero.

Orden 8/2010, de 30 de marzo, de la Consellería de Economía, Hacienda y Empleo de la Generalitat Valenciana por la que se regulan y convocan programas de Escuelas Taller, Casas de Oficio, Talleres de Empleo y Unidades de Promoción y desarrollo durante el ejercicio 2010.

Informe O.I.T. Tendencias Mundiales del Empleo Juvenil 2010.

-
- 1 Els dos autors són investigadors vinculats a l'Institut Interuniversitari de Desenvolupament Local (IIDL – <http://www.iidl.es>) i participen de les línies d'investigació integrades en l'àrea de Cohesió Social del IIDL, en especial: polítiques municipals d'intervenció social en la infància i adolescència i processos d'integració social a través de les polítiques actives d'ocupació.
 - 2 la Colonia San Vicente Ferrer és un centre emblemàtic per a la Comunitat Valenciana, tot i que la seva titularitat depèn de la Conselleria de Justícia i Administracions Públiques, la gestió integral la representa l'Orde dels Terciari Caputxins Amigonians des de fa més de setanta anys. Actualment la seva funcionalitat va adreçada a complir com a recurs social del Sistema Públic de Justícia Juvenil, en concret la seva tipologia l'enquadrem com a centre de reeducació residencial especialitzat, que comporta mesures d'internament tancat, terapèutic, semiobert, obert i de convivència en grup educatiu.
 - 3 En aquests moments l'augment de les característiques negatives és inversament proporcional a les respostes que els Estats ofereixen per esquivar la crisi i així poder digerir nous paradigmes en els quals poder construir polítiques actives d'ocupació.
 - 4 Segons el recentment elaborat informe 2010 de l'Organització Internacional del Treball -amb motiu del llançament de l'Any Internacional de la Joventut-, destaca clarament com Espanya i altres països perifèrics de l'Europa dels 27 (Suècia, Grècia i Irlanda, per aquest ordre), sofreixen els efectes devastadors de la desocupació juvenil. La justificació de l'informe s'orienta a què aquests països del perímetre de l'Eurozona, van viure per damunt de les senes possibilitats durant els períodes de bonança econòmica. Mentre la mitjana europea se situa en el 21,4%, les xifres alarmants proporcionades, requereixen de l'estímul transversal de les polítiques socials i de benestar per embarcar-se cap a nous horitzons d'esperança.

- 5 Tal com assenyala l'autor, els col·lectius que parteixen des d'una posició més desfavorida presenten costos més alts per assolir similars nivells d'ajustament. Malgrat els esforços dels Estats a equiparar les condicions laborals d'uns i altres, ens trobem encara a llarga distància de poder fruit d'aquestes garanties a tall de conquesta i integrades en els actuals plans de regulació de l'activitat laboral.
- 6 Una de les evidències d'aquest canvi en el pensament es la reducció en els seus índexs de natalitat. A finals dels setanta, les dones gitanes tenien tres vegades més fills que el conjunt de les dones espanyoles. Actualment, les gitanes tenen quelcom menys del doble de fills que el conjunt espanyol. Mentre que el promig nacional de fecunditat és de 1,3 fills per dona, cada gitana en té 2,3, segons la Fundació Secretariado Gitano.
- 7 Aquest concepte reflecteix la polidelinquència: delictes de força, violència, intimidació, contra la propietat, amenaces, lesions... etc.
- 8 Passem per una utilització política de la seguretat, amb motius electorals, a propòsit de problemes de convivència en algun cas greu que guillotina la llibertat general de manera justificativa d'alarma social. Haurem de reflexionar la distinció entre problemes de seguretat i falta de convivència, originada majoritàriament per una demografia poc inclusiva, tant pel seu ràpid desenvolupament, o per la falta de polítiques inclusive - preventives.
- 9 Model humanista basat en l'educació integral del nen d'acord a valors afectius, normatius i de responsabilitat, entenent la institució com un mitjà per il·lustrar la vida de família, de respecte a la seva pròpia dignitat, autovaloració, tractament gradual, progressiu, i adaptat tant a les seves circumstàncies com al medi social en el qual es transforma i projecta la seva acció.
- 10 Amb això, volem indicar que els adolescents hauran d'aprendre a manejar situacions de crisi sobre les quals poder construir espais normatius. Sabem que és una activitat que requereixi esforç mental per tolerar el fracàs, però això serà un bon exercici per valorar allò que assolixen. Sempre diem que allò més adequat per a tot aquell noi que "busca curro", serà que li costi assolir la meta, ja que d'aquesta manera podrà valorar l'esforç que suposa arribar al final. D'aquesta manera haurà de construir un imaginari diferent, superant adversitats, com la vida mateixa.
- 11 LORPM 5/2000 de 12 de gener, reguladora de la Responsabilitat Penal dels Menors.
- 12 **L'absència de criteris comuns en l'atenció i protecció a aquests menors i la manca de coordinació** entre les diferents institucions, provoca fluxos d'un lloc a un altre en funció de la resposta que obtenen, que esperen o interpreten. En molts casos els sistemes de protecció no són capaços de contenir aquests vaivens, desajustant en aquest sentit els objectius dels menors, de les seves famílies i dels professionals que els atenen.
- 13 **L'autor destaca l'afavoriment en la transformació d'ocupació regularitzat des de les Escoles Taller davant de col·lectius de risc**, en el qual els menors estrangers configuraven un dels més beneficiats i que en aquests moments, la precària situació econòmica i conjuntural en matèria d'ocupació i formació, ha condemnat a l'últim lloc de la llista.
- 14 **Les bases generals referides en l'Ordre 8/2010, de 30 de març, de la Conselleria d'Economia Hisenda i Ocupació de la Generalitat Valenciana** per la qual es regulen i convoquen programes d'Escoles Taller, Cases d'Ofici, Tallers d'Ocupació i Unitats de Promoció i desenvolupament durant l'exercici 2010, clarament en el seu apartat Tercer, indica: "en cas de ser estranger, no pertanyent a cap dels Estats signants del Tractat de la Unió Europea, s'hauran de tenir coneixements de la llengua castellana i permís de treball per a l'ocupació corresponent amb una durada mínima superior a la del projecte a realitzar". És a dir, que els permisos de treball inicials -concedits per un o dos anys-, sent així que les Escoles Taller tenen establert un període de formació màxima de dos anys, es desprèn clarament aquesta impossibilitat d'accés a aquests recursos d'aquells menors estrangers que es trobin en aquesta tessitura.
- 15 Real Decreto 625/1985, de 2 d'abril, pel qual es desenvolupa la llei 31/1984, de 2 d'agost, de protecció per desocupació. Modificat pel RD 43/1996 de 19 de gener.
- 16 Es troben reflectits els que mantenen l'activitat durant els sis i nou mesos posteriors a la finalització.
- 17 Sense menysprear l'enorme pes que les pautes culturals segueixen tenint en el paper que nois i noies adolescents desitgen representar en el món laboral, ja que l'assumpció de majors responsabilitats professionals per part d'ells segueix veient-se natural, fins i tot per moltes d'elles. Per això, unida a la lluita per la igualtat hem de redissenar els factors culturals a través dels quals es projecten socialment.